

Kamila Gieba

Uniwersytet Zielonogórski

PRÓBA NOWEGO REGIONALIZMU

[Rec. Małgorzata Mikołajczak, *Zbliżenia. Studia i szkice poświęcone literaturze lubuskiej*, Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego, Zielona Góra 2011, s. 206]

We współczesnym literaturoznawstwie można zaobserwować wzrost zainteresowania przestrzenią, co wynika nie tylko z tzw. zwrotu topograficznego w badaniach literackich, ale również z możliwości, jakie dają nowe metodologie badawcze, takie jak geopoetyka czy nowy regionalizm. Literatura regionalna stanowi egzemplifikację związków człowieka z miejscem, rozpatrywanych zarówno w aspekcie ontologicznym, jak i epistemologicznym. Pytania o literaturę regionu to pytania nie tylko o jej status, ale też o jej znaczenie performatywne i tożsamościotwórcze.

W nurt literaturoznawstwa regionalnego wpisują się artykuły zebrane w książce *Zbliżenia. Studia i szkice poświęcone literaturze lubuskiej*, których autorką jest Małgorzata Mikołajczak, literaturoznawczyni z Zakładu Teorii i Antropologii Literatury Uniwersytetu Zielonogórskiego, założycielka Pracowni Badań nad Literaturą Regionalną i redaktorka dwóch antologii poezji lubuskiej: *Mieszkam w wierszu* (2001, razem z Beatą Mirkiewicz) oraz *Od słowa do słowa* (2006).

Zbliżenia... to zbiór szkiców, esejów i recenzji dotyczących literatury lubuskiej, który został podzielony na trzy części. Pierwsza z nich to przekrojowe syntezы charakteryzujące tę literaturę. W części drugiej zamieszczono sylwetki wybranych pisarzy związanych z tym regionem. Publikację zamyka część trzecia, która zawiera krytycznoliterackie refleksje z lektury – interpretacje, recenzje i omówienia konkretnych utworów. Teksty zebrane w *Zbliżeniach...* powstawały w ciągu ostatnich kilkunastu lat i w większości już wcześniej ukazały się w druku (między innymi w czasopiśmie „Akant”, „Akcent”, „Odra”, „Pro Libris” i „Ruch Literacki”), lecz w aktualnej wersji zostały częściowo zmodyfikowane i uzupełnione.

Autorka poszukuje odpowiedzi na pytania, czym jest literatura lubuska, jakie są jej wyznaczniki i co decyduje o regionalnym charakterze tekstów literackich powstających na Ziemi Lubuskiej. Zaznacza, że sama nazwa „twórczość lubuska” implikuje to, że jej kształt zależy również od czynników pozaliterackich: geograficznych, historycznych czy kulturowych. Takie determinanty niejako wymuszają, by w badaniu literatury lubuskiej uwzględnić politykę kulturalną okresu PRL-u. Równie istotne jest sięgnięcie do korzeni osadników-pisarzy najstarszej generacji. Dzięki temu możliwe jest odtworzenie początków formowania się życia literackiego na Ziemi Lubuskiej, na której przecież przed II wojną światową nie istniała polska tradycja literacka.

W artykule *Tropy topografii* – otwierającym publikację – Mikołajczak dokonuje periodyzacji literatury lubuskiej i proponuje metodę badania utworów literackich zainspirowaną teorią wzorców fabularyzacji Northopa Frye’a, przejętą następnie przez Haydena White’a i zaadaptowaną przez niego do teorii wyjaśniania historycznego. Autorka stara się pokazać, w jaki sposób do badania literatury lubuskiej (i w ogóle – regionalnej) można wykorzystać figury retoryczne – metaforę, metonimię, synekdochę oraz litotę i hiperbolę.

Na szczególną uwagę zasługują również szkice *Mityzacja, sakralizacja, archeologia* oraz *Co zostało na dnie „kulturowego tygla”?*. Stanowią one omówienie tych tekstów, które odnoszą się do doświadczeń związanych z II wojną światową oraz z rodzimymi stronami osadników, którzy po wojnie zasiedlili lubuski region. Te dwa artykuły łączy problematyka pamięci, ujmowanej jako przeciw-pamięć, a także pamięć zmitologizowaną (utwory Janusza Koniusza), sakralizowaną (wiersze Henryka Szylkina) i kronikarską (poezja Janusza Werstlera).

Inny, mniej przekrojowy charakter mają teksty z drugiej i trzeciej części *Zbliżeń...*, w których autorka zamieściła sylwetki lubuskich twórców oraz omówienia i recenzje poszczególnych utworów literackich powstających na gruncie lubuskim (pisze tutaj o choćby Michale Kaziowie, Czesławie Sobkowiaku, Annie Tokarskiej, Wojciechu Śmigielskim, Eugeniuszu Kurzawie, Marii Sidorskiej-Ryczkowskiej czy Joannie Pytel). Są to szkice dotyczące różnych autorów i twórczości zróżnicowanej pod względem poziomu estetycznego czy zakresu tematycznego. Pomimo takiej różnorodności utwory te łączy regionalna przynależność ich twórców.

„Regionalna” nie oznacza jednak „gorsza” – we współczesnym literaturoznawstwie nastąpiło bowiem odwrócenie znaków wartościowania, tradycyjnie przypisanych dychotomii centrum – peryferie. Miejsca peryferyjne powracają na literacką mapę kraju i coraz częściej przedostają się do literaturoznawczych refleksji, gdzie są analizowane w rozmaitych aspektach – wiąże się z nimi nie tylko kategoria regionu, ale też szereg zagadnień związanych między innymi z jednostkową

i wspólnotową tożsamością, antropologią, małą ojczyzną, pamięcią i zapominaniem, pograniczem, granicą czy grupami mniejszościowymi.

Zbliżenia udowadniają, że literatura regionalna przestaje być traktowana jako niegodna badawczej analizy oraz że przestrzeń (choć często dominuje w utworach dotyczących regionu) nie jest jedynym zagadnieniem związanym z regionalizmem w badaniach literackich. Ten nurt badawczy nie jest już marginalizowany, coraz częściej dochodzi do głosu, prezentując różnorodność problematyk związanych z literackimi reprezentacjami regionu.

Zbliżenia... to książka, która zapelnia białą plamę, jaka powstała na polskiej mapie literackiej, na której dotychczas literatura lubuska pozostawała słabo zarysowana. Za rekomendację niech posłużą słowa recenzenta tej publikacji, Piotra Michałowskiego: „Obudowa metodologiczna i badawczy dystans historyka literatury sprawiają, że *Zbliżenia...* mogą służyć za wzór dla podobnych opracowań literatury regionalnej”.